

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Laihonen, Petteri

Title: Kirja-arvostelu: Routarinne, Sara-Tuula Uusi-Hallila (toim.): Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla

Year: 2008

Version:

Please cite the original version:

Laihonen, P. (2008). kirja-arvostelu: Routarinne, Sara-Tuula Uusi-Hallila (toim.): Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla. *Folia Uralica Debreceniencia*, 15 (1), 203-209.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

kus jelenség bemutatása segíti (pl. a családnévviselés törvényi szabályozásáról, a névnapi ünneplés hagyományairól, a márkanevek helyesírási kérdéseiről). A monográfiát a felhasznált szakirodalom jegyzéke zárja (350–363).

TAKÁCS JUDIT

Routarinne, Sara–Tuula Uusi-Hallila (szerk.): Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 220. Helsinki 2008. 378 l.
ISBN 978 951 746 963 0, ISSN 0562 6129

A kötet célja, hogy átfogó képet adjon a finnországi fiatalok nyelvéhez kapcsolódó kutatási eredményekről. A kép sokoldalú: a kötet összesen 25 cikket tartalmaz. Rögtön kritikai megjegyzést kell azonban fűzni ehhez, ugyanis vannak a cikkek között 3-5 oldalas – szerintem kihagyható – karcolatok is. Az ismertetőmben nem fogom untatni az olvasót egy minden írásra és részletre kiterjedő leírással. Helyette inkább megpróbálom felvázolni, hogy milyen ismereteket kínál a könyv a finn ifjúság nyelvhasználatáról, továbbá néhány érdekesebb módszertani eljárást is górcső alá veszek.

A kötet különösebben nem definiálja a fiatalok nyelvét, de a hangsúly már az alcímbe is az iskoláskorú fiatalokon van (*Kouluikäisten kieli*). Ugyanakkor a szerkesztők figyelmeztetnek, hogy az élethosszig tartó tanulás jegyében nincs felső korhatára az iskolának. Az iskolán kívüli foglalkozások, például a gördeszkázás is jellegzetesen, de nem kizárólag, a fiatalokhoz köthetők.

A cikkgyűjteményt három blokkra osztották a szerkesztők. Az első rész „variáció és interakció” címet kapta. Finn nyelvészek még az 1970-es években is azt várták, hogy a modernizáció és az urbanizáció következtében a nyelvjárások eltűnnek a fiatalok nyelvhasználatából, és a beszélt köznyelv közeledni fog az írott normához. Nem így történt, inkább egy sokkal bonyolultabb, akkoriban nehezen elképzelhető nyelvi helyzet jött létre.

A mai fiatalok nyelvében Harri Mantila négy alapvető változatot különböztet meg: a sztenderdet, a beszélt köznyelvet, a helyi nyelvjárást és a regionális nyelvjárást. A négy nyelvváltozatot többnyire minden finn iskolás ismeri, és bizonyos elemeit használja. Azt, hogy ki melyik nyelvváltozatot kerüli, vagy igyekszik leginkább használni, illetve ezek mely elemeit, nem igazán lehet a hagyományos társadalmi okokkal magyarázni. Mantila szerint a fiatalok nyelvhasználata sokkal inkább az identitásépítéssel kapcsolható össze. Mantila leírja, hogy a finn kultúrában milyen konnotációk kapcsolód-

hatnak egy adott nyelvváltozathoz. Innen tudhatjuk például hogy kulturális sztereotípiaként a dél-botteni (*Etelä-Pohjanmaa*) finneket a becsületesség, a gyökerekhez való ragaszkodás és a férfiasság jellemzi, ezért ha ezekre az érényekre szeretne apellálni akár egy rozskenyérről szóló reklám, más nyelvváltozat, mint a dél-botteni nem lesz hatásos. Fontos választóvonal a dél (Helsinki és egyéb finn „nagyvárosok”) és észak, illetve ugyanazon a képzeletbeli tengelyen a városi és a vidéki Finnország.

Mantila írása nem ad felvilágosítást arról – amiről általában sem szokott adni a kvantitatív szociolingvisztika –, hogy ezek mellett a trendek mellett, milyen helyzetekben használják a repertoár más – százalékok alapján margiális – részeit. Ezt a területet fedi le viszont Hanna Lappalainen, aki arról ad képet, hogy a fiatalok milyen beszédhelyzetekben használják a sztenderdközei nyelvváltozatot. Ahhoz tudni kell, hogy a mai finn beszédben igen ritka az írott sztenderdhez közeli általános nyelvhasználat: már a bemondók és a politikusok is csak a leghivatalosabb helyzetekben használják a normatív nyelvváltozatot. Így érthető, hogy fiataloknál a sztenderdközei beszéd mindig valamilyen külön jelentést ad az adott beszédlépésnek (ang. *turn*), narratívának. Lappalainen a társalgáselemzés módszereivel olyan példákat vizsgál, amelyekben pl. távolságot vagy kontrasztot fejez ki a normatív nyelvváltozat. Azaz olyan beszédrészek, mint idézés, témaváltás stb. Más szóval, a beszédpartnernek egy normatív kódválasztás mindig azt sugallja, hogy másképpen áll hozzá a beszélő a mondottakhoz, mint korábban (nem a „saját szavait” használja, témát vált, hozzáállást vált stb.).

Hasonló módszerrel dolgozik Sara Routarinne, aki annak a megfigyelésnek járt utána, hogy a fiatalok mondathangsúlya nem mindig ereszkedő, hanem különösen a lányoknál megfigyelhető az emelkedő intonáció. Routarinne megállapítja, hogy ez gyakori a hosszabb beszédlépéseknél, pl. narratívákban. Ott a szerepe gyakran egy olyan témának, történetnek stb. bevezetése, amelyhez a beszéd társnak valamilyen háttér-információra van szüksége. Az emelkedő intonációs megnyilatkozás után a beszédpartner rutinosan rövid partikulával jelzi, hogy rendelkezik a feltételes háttér-információval, de nem veszi át a szót. Mivel fiatal lányok beszédében lelhető fel legjobban az emelkedő intonáció, azért feltehetőleg egy terjedő nyelvi jelenségről van szó.

Tuula Uusi-Hallila rövid írásában a fiatalok köszönési szokásait veszi szemügyre. Érdekes megállapítása, hogy a *terve* (kb. 'szervusz') köszönés a „vidéki Finnországban” élő fiatalok között 'férfias', 'barátságos' és 'laza'. Viszont a helsinki körében 'vidékies' és 'szarkasztikus'. A fiatalok közt leggyakoribb ('neutrális', 'fiatalos', 'általános') köszönés a *moi* (kb. 'szia'), ez valamivel gyakoribb Helsinkiben, mint „északon”, ahol a fiúk közti kö-

szönésben a *terve* uralkodik. Uusi-Hallila megjegyzi, hogy Helsinkin kívül a *moi* általános használata miatt lehet, hogy helsinki identitásúnak tartják az illetőt, mivel vidéken inkább ismerős, baráti viszonyt fejezheti ki a használata.

Marianne Toriseva egy aktuális nyelvhasználati kérdést vizsgál: az angol nyelv terjedését a finn fiatalok körében a gördeszkások újságjain keresztül. A gördeszkások szövegeiben viszonylag sok az angol nyelvű elem, nemcsak a szokványos kölcsönszavak jelennek meg bennük, hanem mondatrészek, mondatok és szövegek. A kölcsönszavak közt vannak hangalak és íráskép alapján meghonosodott példák (*rani, kurbi, slaidi*), illetve angol alakjukat megőrző, de finnül ragozott formák (*run (-i-), curb (-i-), slide*). A kölcsönszavak nagy része szokásosan főnév, de ezekben a szövegekben gyakoriak az igék (*skeitata, dropata sisään*), illetve a melléknevek (*cool, smooth*) is. A legérdekesebbek mégis a kódváltások: milyen funkciói vannak az angol nyelvű hosszabb elemeknek egy finn bázisnyelvű szövegben? Vannak köztük intertextuális utalások, nemzetköziségre, angol-amerikai kultúrához kapcsolódó részek, illetve imázsépítéshez tartozó elemek. A finn gördeszkások jellegzetesen nemzetközi körökben mozognak, a nemzetköziség az identitásuk, csoporthoz tartozásuk fontos része. Végül a gördeszkások szövegeiben előfordulnak az angolon kívül pl. spanyol és svéd nyelvű elemek is. Ez a kutatás rámutat arra, hogy hogyan használják a finn fiatalok a nyelvi repertoárjukat, amely a finn nyelv több regiszterén, változatán kívül más nyelveket is tartalmaz. Toriseva szerint a gördeszkások írásai rámutatnak arra, hogy a mai fiatalok jól ismerik az írott finn és angol nyelv konvencióit, mivel képesek ezeket játékosan és különféle funkciók érdekében megszegni. Ezért sem szabad az új nyelvhasználati színterek megjelenését a finn nyelvi kultúra meggyengülésének tekinteni.

Heini Lehtonen a fiatal bevándorlók nyelvi helyzetével foglalkozik. Finnország sokáig nemigen fogadott bevándorlót. 1990-hez képest ma négyszer annyi külföldön született lakos van Finnországban. Habár a számuk az egész országra vetítve európai viszonylatban ma is igen csekély, Helsinkiben már előfordulnak osztályok, ahol minden ötödik gyerek ilyen háttérrel rendelkezik. A finn nyelvpolitika két, nemzetközileg figyelemreméltó megoldást dolgozott ki a helyzetre. Egyrészt bevezették a finn mint második nyelv tantárgyat. Másrészt igen kis létszámmal lehet anyanyelvi órát indítani akármilyen nyelvből. A két intézkedés azt a célt szolgálja, hogy a finn iskola olyan kétnyelvű egyéneket neveljen, akik képesek a társadalomban finnül boldogulni, de ugyanakkor fenntartják és megbecsülik a saját anyanyelvüket is. A mai Finnországban, több nyugat-európai országgal szemben, eddig nem alakultak ki olyan gettók, ahol a bevándorlók a többségi kultúrától és nyelv-

től elszigetelten élnek az életüket, így a kitűzött cél reális, valódi igényeket szolgál.

A bevándorlók megjelenése új nyelvváltozatokat hozott létre a finn nyelvben. A vizsgált bevándorló fiatalok beszélt nyelvében a hasonló korú finn fiatalokéhoz képest pl. több írott nyelvi jelenséget találunk. Például *alkoi*, *loppui*, *teroita* típusú szóvégi diftongusoknál a Helsinkiben lakó finn fiatalok közel 100%-ban kihagyják az *i*-t (*alko*, *loppu*, *terota*). A bevándorlók beszédében viszont igen gyakori az amúgy írott nyelvben használatos *-i*-s változat. Azon kívül a többnyelvű környezetben kódváltások is előfordulnak. Többnemzetiségű csoportokban elterjednek pl. szomáli és orosz köszönések a finn beszédben a beszélők anyanyelvétől függetlenül. A „keveréknyelvet” nem kell negatívan értékelni, mivel a vizsgált fiatalok csoportjában a kódváltások vagy kölcsönszavak használata nem jelenti azt, hogy a használójuk ne ismerne, vagy ne lenne képes megtanulni a finn nyelv normatív változatát. Továbbá, ugyanúgy a csoporton belüli szolidaritást fejezi ki, mint egyéb csoportnyelvek vagy a szleng.

Liisa Tainio írása ritka betekintést enged a finn iskola óráiba, mivel az iskolások óra közbeni spontán megnyilatkozásait elemzi. Kiderül, hogy óra közben a tanár gyakran hagy teret kisebb beszélgetésekre, amennyiben ezek valahogyan az órával kapcsolatosak, illetve amennyiben ezek nem akadályozzák túlzottan az óravezetést. Tainio egy jellegzetes cselekvéstípust vizsgál: az utánozást. Óra közben az iskolások gyakran utánozzák, idézik egymást, a tanárt, illetve mindenki által ismert egyéb személyeket (pl. humoristákat). Ennek a cselekvéstípusnak sokféle funkciója lehet, pl. lehet pozitív vagy ironikus fényben akárja feltüntetni az idézett személyt, továbbá, ha többen vesznek részt a cselekvésben, ez alkalmi csoportulásokot alkothat az osztályban. Akármennyire is meglepő, az elemzett beszélgetések mindig kapcsolódnak az óra anyagához. Tainio végül megállapítja, hogy a teljes csönd az osztályteremben nem megfelelő cél egy tanárnak, mivel a spontán beszélgetések teret adnak az iskolások kritikai gondolkodására és aktív közreműködésére az órán. Továbbá, egy rutinos tanár tud ezekhez úgy kapcsolódni, hogy ezek hasznára váljanak az iskolai munka szempontjából.

A könyv második része az új technológiák nyelvi oldalával foglalkozik. Az internet több újat hozott: olvashatunk a fórumokról, a rajongók szövegírói (ang. fanfiction) közösségeiről, illetve az ikonok használatáról. Kiderül, hogy a beszélt és az írott finn mellett van egy harmadik nyelvváltozat is: az internetes finn, amely azt a funkciót tölti be, hogy írott formában lehessen társalogni. Mivel szövegek alapján nehezebb kideríteni a beszélő hozzáállását (komoly, tréfás stb.) azért lettek ilyen népszerűek az emotikonok. Többek

között ez derül ki Ilmari Vauras írásából. Talán a legmeglepőbb a Sirpa Lepänen által bemutatott 'fanfiction' jelenség: több ezer finn iskolás ír különféle internetes portálokra verseket, történeteket vagy regényeket egy-egy kultikus jelenséghez (könyv, film, játék stb.). Egymás írásait kommentálják, kritizálják, és az újakat tanítják, hogyan kell jó szövegeket írni. A műfajhoz tartozik az összes nyelvi repertoár használata: vannak köztük szellemes, beszélt nyelvben íródott dialógusok, funkcióval rendelkező idegen nyelvű részek (pl. valaki beleképzelet magát egy amerikai sorozatba, az elbeszélői részeket finnül írja, a dialógusokat angolul). Természetesen található benne hagyományos nyelvhasználati konvenciók, továbbá olyan blogíráshoz kapcsolódó készségek elsajátítása és gyakorlása, amelyek tanítása tipikusan az iskola feladata.

A 'technoblokk'-hoz tartozik még két, a mobilkommunikációval kapcsolatos cikk. Az egyik bemutatja a Finn népköltészeti archívumban található sms-adatbázist. Ulla Lipponen bemutatja az sms-folklórt, és megállapítja, hogy nem sokban különbözik a hagyományostól, sőt néhány példában igen régi rímek találhatóak. A másik cikk bemutatja, hogy hogyan lehet kutatni a technológiai innovációk piaci lehetőségeit. Egy olyan programot ismertet Antti Salovaara és Esko Kurvinen, amely képes több képet sorozattá szerkeszteni, így a fiatal, új technikai lehetőségekre kíváncsi, kísérleti alanyok képregényeket küldhetnek egymásnak mobilon. A társalgáselemzés szerint egy üzenetre gyakran hasonlóképpen szokás válaszolni. Ezért most még talán nem jött el az ideje a tesztelt programnak: egyszerre kellene elérni nagyon sok felhasználót, mivel csak akkor szeretnek ilyen üzeneteket küldözgetni a fiatalok, ha hasonló (képregényre képregény) válasza számíthatnak.

A könyv, utolsó, harmadik része az iskolai írással foglalkozik. Az első cikkben Mikko Aro felvázolja az írás- és olvasászavarokkal és ezek enyhítésével kapcsolatos jelenlegi ismereteket. Érdekességként említhető, hogy pl. a diszlexiáról szóló kutatások gyakran csak angol nyelvű adatokat, alanyokat vizsgáltak, de mivel az angol nyelvben kétféleképpen kell tanulni olvasni, írni: hangutánzással és szóképfelismeréssel (a kettő távol áll egymástól), azért pl. finn iskolásoknál – mivel a finn nyelvben a hang és betű megfelelése általános – más olvasási zavarok jellemzőek. Nevezetesen, a finn diszlexiások a társaiknál lassabban olvasnak, de nem pontatlanul, ahogyan az angolok. Végül Aro rámutat az olvasás központi szerepére a kultúrában és az iskolában: hasonló, genetikailag és neurobiológiailag megállapítható gondok vannak pl. a zenetanulás területén is, de ezeket inkább tulajdonságként fogjuk fel és ritkán próbálunk segíteni azon hogy valaki legyőzze vagy enyhítse a „botfűlűségét”.

Két cikk foglalkozik a iskolában előforduló genre (műfaj, zsáner) kérdésével. Anneli Kauppinen elemzi egy iskolai irodalmi lapba iskolások által írt szépirodalmi kritikákat. Megállapítja, hogy az írások gyakran hasonló szerkezettel bírnak, egyrészt a lap tanácsai miatt, másrészt az iskolában tanultak miatt. A zsánerek tanítása segítheti az iskolások szövegalkotását, de valamelyest korlátozhatja is őket az egyéni megoldások megtalálásában. Hasonló keretben vizsgálja Aino Vuorijärvi a – gyakorlati jellegű képzésben részt vevő – főiskolások diplomamunkáit olyan szempontból, hogy hogyan látszik rajtuk a tanulmányok gyakorlati, alkalmazott jellege. A megállapítása az, hogy ezek a szövegek, elméleti következtetések mellett vagy helyett gyakran gyakorlati ajánlásokat állítanak konklúzióként.

Többen írnak a fogalmazásról. Ez érthető, mivel a finn iskolások anyanyelvtudásának értékelése gyakorlatilag kizárólag a fogalmazásokról szól. Többen kételkedtek már abban, hogy mennyire van értelme egy olyan műfajra koncentrálni amely csak az iskola falain belül fordul elő. A „főbűnösön”, az érettség, 2007-ben változtattak: hagyományos fogalmazáson (amely nem tárgyi tudásra kíváncsi, hanem arra, hogy a tanuló mennyire képes ezt a szövegtípust produkálni) kívül szövegelemzés – amihez ismerni kell pl. a vers vagy műelemzés alapfogalmait – is bekerült. Lasse Koskela ezt az új érettségit mutatja be. Az első tapasztalatok azt mutatják, hogy jelenleg a finn gimnazisták szövegelemzési képességei igen gyatrák. Koskela szerint jövőben az érettségi fogja a tanítást oly módon megváltoztatni, hogy ezek a képességek javulásnak induljanak.

Merja Karjalainen a (hagyományos) fogalmazáshoz kapcsolódó problémákkal foglalkozik: hogyan szokás elrontani a fogalmazást a felső (7-9) osztályokban. Empirikus anyagok és a szövegtan segítségével rámutat például a kezdés és a befejezés jellegzetes buktatóira. A szövegelemzések tanulságosak, és ezek segítségével az iskolában is jól lehetne bemutatni a kiváló fogalmazásokhoz vezető utat. Karjalainen is kételkedik abban, hogy mennyire van értelme egy ilyen életidegen műfajra helyezni a hangsúlyt az iskolában, de végül arra a következtetésre jut, hogy az iskolán kívüli szövegek írására hasonló szabályok vonatkoznak. Erkki Lyytikäinen bemutatja, hogy az érettség, mi alapján osztályozzák a fogalmazásokat. Az érettségi pontozása Finnországban a – rettegett – központi „cenzorok” dolga. Lyytikäinen a saját cenzori tapasztalatait (és néhány kutatást) úgy összegzi, hogy a fogalmazások színvonala egyre rosszabb: helyesírási, mondatszerkesztési, tartalmi és szövegtani hibák a korábbinál nagyobb számban fordulnak elő. Lyytikäinen szerint ez amiatt van, hogy a fogalmazásíráshoz kapcsolódó tudás – pl. az írott nyelv normái, stilisztikai eszmények – már nagyon idegen a fiatalok mindennapi életétől.

Összefoglalva elmondható, hogy az ismertett mű széleskörű betekintést nyújt a fiatalok nyelvvel kapcsolatos finnországi kutatásokba. A kutatás módszertana sokoldalú. A modern szociolingvisztika, a diskurzuselemzés különféle fajtái, társalgáselemzés, szövegtani kutatások vannak túlsúlyban. A kötet egyetlen komolyabb hiánya az – sajnos a szerkesztők is szó nélkül mennek el e mellett –, hogy egyáltalán nem tárgyalja az iskolai szóbeli készségek helyzetét. Tudniillik, hogy a finn iskolát, az általános iskolától az egyetemi diplomáig, el lehet végezni anélkül, hogy egyetlen szóbeli vizsgán részt kellene venni, vagy – sarkítva – egyáltalán meg kellene szólalni. Ez nagyban összefügghet a finnek nemzetközi kommunikációs (ön)imázsával: félszegek, hallgatók, szégyenlősek. Továbbá, kínos kérdés, hogy ennek milyen következményei vannak például a finn fiatalok esélyeire az amerikai típusú vitákban, magyar típusú szóbeli vizsgákon, vagy a mindenképpen elkerülhetetlen állásinterjúkon. A könyv sokat foglalkozik az íráskészségekkel, így nem indokolható, hogy a beszédképesség fejlesztése továbbra is fehér folt maradjon.

A szerzők nyelvfelfogása általában leíró és tudományos: arra kíváncsiak, hogy miből – legyenek azok a finn nyelv változatai vagy egyéb nyelvek – áll a fiatalok nyelvi készlete, repertoárja és milyen helyzetekben, milyen célból használják annak egyes elemeit. Így például az emelkedő intonáció nem beszédhibaként kerül tárgyalásra. Továbbá általában optimista és a vizsgált csoporttal rokonszenvező hozzáállás tükröződik a könyvből. Ahogy az egyik anyanyelvtanár szerző megjegyzi: „Tulajdonképpen az anyanyelvtanár örök álma megvalósult – a mai fiatalok többet olvasnak és írnak, mint korábban.” (211 old.)

PETTERI LAIHONEN

**Simon Valéria: Melléknévképzők morfoszemantikai sajátosságai
a magyar és a finn nyelvben**

ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest 2007.

(Uralisztikai tanulmányok 16.) ISBN 978-963-463-920-6. 138 l.

Az ELTE Finnugor Tanszékének kiadványában, az Uralisztikai tanulmányok 16. kötetében jelent meg Simon Valéria *Melléknévképzők morfoszemantikai sajátosságai a magyar és a finn nyelvben* című munkája, mely anyagát tekintve megegyezik a szerzőnek 2005-ben megvédett doktori disszertációjával.